

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με το βιβλίο αυτό επιχειρούμε να φέρουμε το μαθητή σε μια πρώτη επαφή με τη λατινική γλώσσα. Το βιβλίο αποτελείται από 20 ενότητες – μαθήματα, στα οποία διδάσκεται ένα βασικό λεξιλόγιο και τα στοιχειώδη γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα της λατινικής.

Η κάθε ενότητα περιλαμβάνει: (α) Μια πραγματολογική εισαγωγή στο περιεχόμενο του κειμένου που ακολουθεί. Οι εισαγωγές αυτές, πέρα από τις συγκεκριμένες πληροφορίες που περιέχουν γύρω από τη ρωμαϊκή λογοτεχνία, τον πολιτισμό και την ιστορία, έχουν επίσης το σκοπό να δώσουν μια πολύ γενική εικόνα για θέματα που αφορούν τη ρωμαϊκή σκέψη και ιδεολογία. Οι εισαγωγές αυτές είναι ενημερωτικές και δεν πρέπει να περιλαμβάνονται στην εξεταστέα ύλη. (β) Ένα σύντομο λατινικό κείμενο, που επιλέχθηκε με στόχο την παρουσίαση ενός συγκεκριμένου κάθε φορά γραμματικού ή συντακτικού φαινομένου. Οι λέξεις που αποτελούν το αντικείμενο του κάθε μαθήματος σημειώνονται με αστερίσκο. (γ) Το λεξιλόγιο, όπου εξηγούνται οι άγνωστες λέξεις και φράσεις του κειμένου. (δ) Στοιχεία ετυμολογίας για ορισμένες λέξεις του κειμένου, που σημειώνονται στο λεξιλόγιο με αριθμούς σε μικρές παρενθέσεις. Για τις λέξεις αυτές δίνουμε συγγενικές τους αρχαιοελληνικές· επίσης νεοελληνικές λέξεις που προέρχονται από τις αντίστοιχες λατινικές είτε απευθείας – για ευκολία παρακάμπουμε τους μεσαιωνικούς ελληνικούς τύπους – είτε με τη μεσολάβηση κάποιας νεότερης, κυρίως λατινογενούς, γλώσσας. Επίσης σημειώνουμε τις συγγενικές λατινικές λέξεις που είναι ήδη γνωστές. Ο στόχος των «ετυμολογικών» είναι διπλός: να κάνουμε ευκολότερη την απομνημόνευση των λέξεων και να δείξουμε τη συγγένεια της λατινικής με την ελληνική (αρχαία και νέα). (ε) τις παρατηρήσεις: εδώ παρουσιάζονται τα γραμματικά και συντα-

κτικά φαινόμενα του κειμένου. Όπου χρειάζεται, παραπέμπουμε στη Γραμματική της λατινικής γλώσσας που χρησιμοποιείται στα Λύκεια, ή στο Επίμετρο αυτού του βιβλίου. Βέβαια, ο καθηγητής μπορεί να παραπέμπει τους μαθητές του στη Γραμματική και σε όποιες άλλες περιπτώσεις νομίζει ότι επιβάλλεται. Για να βοηθήσουμε το μαθητή στην κατανόηση και εκμάθηση των γραμματικών και των συντακτικών φαινομένων της λατινικής, συχνά επισημαίνουμε τα αντίστοιχα φαινόμενα της αρχαίας ελληνικής για σύγκριση. (στ) Τις ασκήσεις, όπου οι μαθητές ασκούνται στα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα του μαθήματος. (ζ) Ένα ευχάριστο πεζό ή ποιητικό κείμενο σε ελεύθερη μετάφραση. Στα κείμενα αυτά, που δεν προορίζονται για εκμάθηση και εξέταση, υπογραμμίζουμε τη λέξη ή τις λέξεις που συνδέονται με το μάθημα που προηγήθηκε.

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- = σημασιολογική αντιστοιχία· π.χ. *curo* = φροντίζω.
- ≈ σημασιολογική και ετυμολογική αντιστοιχία· π.χ. *pes, pedis* ≈ πόδι.
- > η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα αριστερά· π.χ. *amīcus* > *amicitia*.
- < η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα δεξιά· π.χ. *validus* < *valeo*.
- ≧ η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα αριστερά και έχει την ίδια σημασία· π.χ. τραγωδία ≧ *tragoedia*.
- ≦ η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα δεξιά και έχει την ίδια σημασία: *barbarus* ≦ βάρβαρος.
- << δηλώνει λέξη της νέας ελληνικής που προέρχεται από τη λατινική μέσω μιας νεότερης ξένης γλώσσας, π.χ. *cura* φροντίδα· πρβ. κούρα << ιτ.
- F δίγαμμα, γράμμα της ελληνικής που εξαφανίστηκε· συνήθως αντιστοιχεί προς το *v* της λατινικής και το προσθέτουμε σε ελληνικές λέξεις για να δείξουμε την ετυμολογική τους συγγένεια με τη λατινική (π.χ. *video* βλέπω· πρβ. *ιδεῖν* < *Φιδεῖν*).
- * ο αστερίσκος στο λατινικό κείμενο σημειώνεται πάνω από λέξεις που αφορούν το γραμματικό ή συντακτικό περιεχόμενο του συγκεκριμένου μαθήματος.
- * ο αστερίσκος στις ετυμολογίες, στην παραγωγή κτλ. δηλώνει γραμματικό τύπο αμάρτυρο (που υποθέτουμε δηλ. ότι υπήρξε αλλά δε σώθηκε)· π.χ. *eram* (ήμουν)

<*es-am. Επίσης σημειώνεται δίπλα στα ρήματα που ανήκουν στην κατηγορία του *capio*.

- το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν της λατινικής δείχνει ότι το φωνήεν είναι μακρόχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) τις μακρόχρονες παραλήγουσες (απαραίτητο για τον τονισμό), π.χ. *hōpōgo* τιμώ (β) μακρόχρονο ο που στα ελληνικά αποδίδεται με ω ή αντιστοιχεί σε ω π.χ. *Didō* η Διδώ· *custōdia* φυλακή (πρβ. κουστωδία)· *Rōma* η Ρώμη (γ) μακρόχρονο ē που στα ελληνικά αποδίδεται με η ή αντιστοιχεί σε η, π.χ. *Cor-nēlius* ο Κορνήλιος· *cēra* κερί, κηρός. (δ) μακρόχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να την μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφη της, π.χ. *Iīber* ελεύθερος, *Iīber* βιβλίο. (ε) ριζικό φωνήεν που έχει πάθει έκταση, π.χ. *vēni* (πρβ. του *vēnio* έρχομαι) (στ) μακρόχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του, π.χ. *roēta* ποιητής.
- το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν δείχνει ότι το φωνήεν είναι βραχύχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) το βραχύχρονο συνδετικό φωνήεν στο απαρέμφατο των ρημάτων της γ' συζυγίας που τη διαφοροποιεί από τη β' συζυγία, π.χ. *legēre* (απαρ. του *lego*) (β) βραχύχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του π.χ. *coētus* συνάθροιση. (γ) βραχύχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να τη μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφη της, όπως *Iīber* και *Iīber*.

αγγλ.: λέξη αγγλική.

αρχ. ή ελλ.: λέξη αρχαιοελληνική (οι αρχαιοελληνικές λέξεις δίνονται με πλάγια γράμματα)

βεν.: λέξη βενετική.

γαλλ.: λέξη γαλλική.

ιτ.: λέξη ιταλική.

βλ.: βλέπε

πρβ.: παράβαλε

(.): δίνονται πρόσθετα στοιχεία, αντιστοιχίες, επεξηγήσεις, ανάλυση λέξεων κτλ.

συνδ. φων.: συνδετικό φωνήεν.

Ο ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ο Οβίδιος (Publius Ovidius Naso: 43 π.Χ. – 17 μ.Χ.) υπήρξε επικός και ελεγειακός ποιητής. Για λόγους που δε γνωρίζουμε ακριβώς, ο αυτοκράτορας Αύγουστος (63 π.Χ. – 14 μ.Χ.) τον εξόρισε στους Τόμους της Μαύρης θάλασσας (σημ. Κωνσταντζα της Ρουμανίας), όπου ο ποιητής έμεινε μέχρι το θάνατό του. Την εμπειρία του από την εξορία τη γνωρίζουμε χάρη στις ελεγείες που μας άφησε από εκείνη την περίοδο της ζωής του. Οι ελεγείες αυτές απευθύνονται, με τη μορφή συγκινητικών ποιητικών επιστολών, προς φίλους και γνωστούς. Ο ποιητής τούς ζητάει να μεσολαβήσουν στον αυτοκράτορα για να επιστρέψει· παράλληλα υπερασπίζεται με θέρη το ποιητικό του έργο και μας προσφέρει πολύτιμες αυτοβιογραφικές πληροφορίες.

Ovidius poēta in terrā Ponticā exulat. Epistulas Rōmam scriptitat. Epistulae plenae querelārum sunt. Rōmam desiderat et fortūnam adversam deplōrat. Narrat de incolis barbaris et de terrā gelidā. Poētam curae et miseriae excruciant. Epistulis contra iniuriam repugnat. Musa est unica amīca poētae.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

poēta -ae ≡ ποιητής
in (πρόθ. + αφ.) σε
terra -ae γη⁽¹⁾
Ponticus -a-um Ποντικός,
του Εύξεινου Πόντου
exulo (exsulo), 1 είμαι
εξόριστος

epistula -ae ≡ επιστολή
Rōma -ae η Ρώμη
scriptito, 1 γράφω συχνά
plēnus -a -um γεμάτος⁽²⁾
querēla -ae παράπονο, δια-
μαρτυρία
sum είμαι

desidero, 1 επιθυμώ, μου
 λείπει κάτι
et (σύνδ.) και
fortūna -ae τύχη⁽³⁾
adversus -a -um αντίξοος,
 κακός
deplōro, 1 θρηνώ, κλαίω
narro, 1 αφηγούμαι
de (πρόθ. + αφαιρ.) για
incola -ae κάτοικος
barbarus -a -um ≡ βάρβα-
 ρος
gelidus -a -um παγωμέ-
 νος⁽⁴⁾

cura -ae έγνοια, φροντί-
 δα⁽⁵⁾
miseria -ae δυστυχία⁽⁶⁾
excrucio, 1 βασανίζω
contra (πρόθ. + αιτ.) ενά-
 ντια, αντίθετα σε⁽⁷⁾
iniuria -ae αδικία
perugno, 1 αντιμάχομαι,
 ανθίσταμαι
unicus -a -um μοναδικός⁽⁸⁾
amīca -ae φίλη⁽⁹⁾
Musa -ae η Μούσα.

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «ξηρά»: *τέρσομαι* = ξεραίνομαι· προβ. τερακότα << ιτ. 2. πλή-ρης, πλή-θος 3. προβ. φουρτούνα << ιτ. 4. < *gelo* παγώνω· προβ. ζελέ << γαλλ.· (τ)ζελατίνα << ιτ. 5. προβ. κούρα << ιτ. 6. προβ. μιζέρια << ιτ. 7. προβ. κόντρα << ιτ. 8. < *unus* = ένας 9. < *amo* = αγαπώ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα πρωτόκλιτα ουσιαστικά της λατινικής κλίνονται ως εξής:

	Ενικός	Πληθυντικός
Ον. + Κλ.	terr-a (προβ. χώρ-α	terr-ae (προβ. χῶρ-αι
Γεν.	terr-ae	terr-ārum
Δοτ.	terr-ae	terr-is
Αιτ.	terr-am	terr-ās
Αφαιρ.	terr-ā	terr-is
	χώρ-ας	χωρ-ῶν
	χώρ-α	χώρ-αις
	χώρ-αν)	χώρ-ας)

Η πρώτη κλίση έχει ονόματα με **χαρακτήρα** -a-· στο παραπάνω παράδειγμα το -a εμφανίζεται, για ευκολία, ως κατάληξη (πλασματική κατάληξη).

Για να ξεχωρίζει η αφαιρετική από την ονομαστική του ενικού των πρωτοκλίτων θα χρησιμοποιείται στην αφαιρετική το σημάδι της μακρόχρονης συλλαβής (terrā).

Όμοια κλίνεται και το θηλυκό των δευτερόκλιτων επιθέτων (Pontica, plēna, adversa, barbara, gelida, unica).

Γένος των πρωτοκλίτων: Τα πρωτόκλιτα είναι γένους θηλυκού, εκτός από εκείνα που δηλώνουν πρόσωπα αρσενικά: poēta, agricola = γεωργός, nauta ≈ ναύτης κτλ.

2. Χρήση των πτώσεων (ανεξάρτητα από την κλίση): η **ονομαστική** δηλώνει το υποκείμενο (poēta exulat), ή το κατηγορούμενο (Musa est poētae amīca)· η **αιτιατική** δηλώνει το αντικείμενο (epistulas scriptitat)· όνομα πόλης σε αιτιατ. δηλώνει την κατεύθυνση, τον προορισμό (Romam scriptitat)· η **γενική** μπορεί να είναι κτήτικη (amīca poētae) ή συμπλήρωμα επιθέτων (plēnae querelāgum· πρβ. πλήρης θηρίων) κ.ά.· η **εμπρόθετη αφαιρετική** δηλώνει τη στάση (in terrā· πρβ. ἐν ἀμπέλω), την αναφορά (parat de incolis· πρβ. περί τῶν κατοίκων) κτλ.· η **απρόθετη αφαιρετική** δηλώνει το όργανο (epistulis repugnat) κτλ.

Σημ.: Στις χρήσεις της αφαιρετικής αντιστοιχεί άλλοτε η γενική και άλλοτε η δοτική της ελληνικής (βλ. το Επίμετρο και το μάθ. XXXI).

3. Οι βασικές καταλήξεις του ρήματος στην οριστική και στην υποτακτική της ενεργητικής φωνής όλων των χρόνων (με κάποιες διαφορές στην οριστική του παρακειμένου) είναι οι εξής:

Ενικός		Πληθυντικός	
α' -ο ή -m.	πρβ. -ω ή -ν	-mus	πρβ. -μεν (δωρ. -μες)
β' -s	-ς	-tis	-τε
γ' -t		-nt	-ν < *ντ (ἔφερο-ν)

4. Η οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της α' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

Ενεστωτικό θέμα + βασικές καταλήξεις: ama-s

Το ενεστωτικό θέμα (βλ. το Επίμετρο) της α' συζυγίας λήγει σε μακρόχρονο -ā-.

Ενικός		Πληθυντικός	Το βοηθητικό sum	
α'	amo (<*ama-o	amā-mus	su-m	su-mus
β'	ama-s	amā-tis	es	es-tis
γ'	ama-t	ama-nt	es-t	su-nt

5. **Οδηγίες για τη σύνταξη:** Το επίθετο, ως επιθετικός ή κατηγορηματικός προσδιορισμός ή ως κατηγορούμενο, συμφωνεί με το ουσιαστικό στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση, και κανονικά βρίσκεται μετά το ουσιαστικό, π.χ. de terrā gelidā.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να προστεθούν οι καταλήξεις που λείπουν στα ονόματα και στα ρήματα:

- Ego (εγώ) in terrā barbar exul.....
- Epistula plēn..... querel..... est.
- Nos (εμείς) epistulas amīc..... (δοτ. πλ.) scriptit.....
- Vos (εσείς) Rōmam desiderā..... et terr..... barbaram deplorā.....
- Tu (εσύ) de terrā Pontic..... narra.....
- Te (εσένα) cura excrucia.....
- Vos epistulis contra fortūn..... adversam repugnā.....

- II. Να χωριστούν σε συλλαβές οι λέξεις της πρότασης: *Epistulis contra iniuriam repugnat* (βλ. τη Γραμματική και το Επίμετρο).
- III. Να συμπληρωθούν οι τύποι του *sum* στις φράσεις: *Tu poëta* *Vos poëtae* *Ego poëta* *Ille* (εκείνος) *poëta* *Nos poëtae* *Illi* (εκείνοι) *poëtae*
- IV. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση: Η αντίξοχη τύχη βασανίζει τον ποιητή. (Για τη σειρά των λέξεων βλ. το κείμενο και το Επίμετρο).

Όταν ταλαιπωρούν την ποίηση...

Quem recitas, meus est, o Fidentine, libellus:

Sed male cum recitas, incipit esse tuus.

(Μαρτιάλης 1, 38)

Το βιβλίο με τα ποιήματα που διαβάζεις είναι δικό μου,
Φιδεντίνε: έτσι όμως στραβά που τα διαβάζεις,
γίνεται δικό σου!

Διδώ και Αινείας (μικρογραφία από χειρόγραφο του 5ου αι. μ.Χ)

ΔΙΔΩ ΚΑΙ ΑΙΝΕΙΑΣ

Ο Βιργίλιος (Publius Vergilius Maro, 70-19 π.Χ.), ο μεγαλύτερος Ρωμαίος επικός ποιητής, αφηγείται στην «Αινειάδα» του με πολλή ευαισθησία την ιστορία της Διδώς και του Αινεία. Ο κεντρικός ήρωας του έπους, ο Αινείας, αυτοεξόριστος μετά την άλωση της πατρίδας του της Τροίας από τους Έλληνες, βρίσκεται κάποια στιγμή καραβοτσακισμένος στις ακτές της Β. Αφρικής, όπου συναντάει τη Διδώ. Εξόριστη κι αυτή από τη Φοινίκη, γυναίκα δυναμική και αποφασιστική, χτίζει για το λαό της μια νέα πόλη, την Καρχηδόνα. Η Διδώ και ο Αινείας στηριγμένοι σε ψευδαισθήσεις χτίζουν μαζί ένα ανύπαρκτο μέλλον. Κάποτε ο Αινείας, ακολουθώντας τη μοίρα του, φεύγει με βαριά καρδιά για την Ιταλία και η Διδώ πεθαίνει.

Aenēas filius* Anchīsae est. Patria Aenēae Troia est. Graeci* Troiam oppugnant et dolo* expugnant. Aenēas cum Anchīsā, cum nato* et cum sociis* ad Italiam navigat. Sed venti* pontum* turbant et Aenēan in Africam portant. Ibi Didō regīna novam patriam fundat. Aenēas regīnae insidias Graecōrum* renarrat. Regīna Aenēan amat et Aenēas regīnam. Denique Aenēas in Italiam navigat et regīna exspirat.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

filius -ii γιος

patria -ae ≈ πατρίδα

Anchīses -ae ο Αγκίσσης,
ο πατέρας του Αινεία

Troia -ae η Τροία

Graecus -i ο Έλληνας⁽¹⁾

oppugno, 1(ob+pugno
= μάχομαι) πολιορκώ⁽²⁾

expugno (ex+pugno), 1
κυριεύω

dolus -i ≈ δόλος
 cum (πρόθ.+αφ.) με
 natus -i γιος
 socius -ii σύντροφος⁽³⁾
 ad (πρόθ.+αιτ.) προς
 (προσέγγιση)
 navigo, 1 πλέω⁽⁴⁾
 sed (σύνδ. αντιθ.) αλλά
 ventus -i άνεμος⁽⁵⁾
 pontus -i θάλασσα⁽⁶⁾
 turbo, 1 ταράζω⁽⁷⁾
 porto, 1 (μετα)φέρω, παρα-
 σύρω
 ibi (επίρρ.) εκεί

Dido -ōnis (γ' κλ.) η Διδώ
 regīna -ae βασίλισσα
 novus -a -um ≈ νέος
 fundo, 1 θεμελιώνω, ιδρύω⁽⁸⁾
 insidiae -ārum (πληθ.
 μόνο) ≈ ενέδρα, δόλος,
 τέχνασμα
 renarro, 1 (re+narro) αφη-
 γούμαι από την αρχή
 denique (επίρρ.) τέλος
 in (πρόθ.+αιτ.) προς (άφιξη)
 exspīro, 1 (ex+spīro) πε-
 θαίνω, ξεψυχάω.

Ετυμολογικά: 1. > Γραικός 2. πρβ. re+ruigno = μάχομαι 3. πρβ. σοσια-
 λισμός <<γαλλ. 4. ναῦς 5. πρβ. βεντάλια << ιτ. 6. < πόντος 7. πρβ. turbo (γ'
 κλίση.) δίνη· τουρμπίνα << γαλλ. 8. πρβ. φουντάρω << ιτ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η β' κλίση των ουσιαστικών περιλαμβάνει ονόματα αρσε-
 νικά σε -us⁽¹⁾ και -er, και ουδέτερα σε -um. Παράδειγμα κλίσης σε
 -us⁽²⁾:

(1). Για θηλυκά ονόματα σε -us βλ. το Επίμετρο και τη Γραμματική.

(2). Το -u- (-o, -e) εμφανίζεται εδώ, για ευκολία, ως πλασματική κατάληξη·
 στην ουσία πρόκειται για το **χαρακτήρα** του θέματος.

Ενικός		Πληθυντικός	
Ον.	popul-us (πρβ. δῆμ-ος)	popul-i (πρβ. δῆμ-οι)	
Γεν.	popul-i δῆμ-ου	popul-ōrum δῆμ-ων	
Δοτ.	popul-ō δῆμ-ω	popul-is δῆμ-οις	
Αιτ.	popul-um δῆμ-ον	popul-os δῆμους	
Κλ.	popul-e δῆμ-ε)	popul-i δῆμ-οι)	
Αφ.	popul-ō	popul-is	

Ὅμοια κλίνεται και το αρσενικό των δευτερόκλιτων επιθέτων (novus, magnus, adversus), όπως και των κτητικών αντωνυμιών meus-a-um δικός μου, tuus-a-um δικός σου, suus-a-um δικός του· με τη διαφορά ότι οι αντων. δεν έχουν ιδιαίτερο τύπο κλητικής (μόνο το meus έχει ιδιαίτερη κλητική του ενικού: mi).

Κύρια ονόματα προερχόμενα από την ελληνική μπορεί να διατηρούν ορισμένους ελληνικούς γραμματικούς τύπους, όπως: Aenēas (ονομ.), Anchīses (ονομ.), Aenēan (αιτ.) κτλ.

Τα κύρια ονόματα σε -ius (και το filius) σχηματίζουν την κλητική του ενικού σε -i (Ovidi, mi fili) και συνήθως τη γενική του ενικού σε -i (< -ii): Ovidi.

2. **Άλλες χρήσεις των πτώσεων:** η δοτική δηλώνει το έμμεσο αντικείμενο: *regīnae* renarrat. Η αφαιρετική δηλώνει τον τρόπο: *dolo* expugnant (πρβ. δόλω αίρουῖσι).

Η προθ. cum με αφαιρ. δηλώνει τη συνοδεία: cum *Anchīsā* (πρβ. μετά+γεν. ή σύν+δοτ.).

Οδηγίες για τη σύνταξη: Η απομόνωση των εμπρόθετων και των επιρρ. προσδιορισμών (με αγκύλες) μας ευκολύνει να βρούμε τους βασικούς όρους της πρότασης. Στην τρίτη περίοδο π.χ. απομονώνουμε: (cum *Anchīsā*, cum nato et cum sociis), (ad *Italiam*): απομένουν το υποκείμενο Aenēas και το ρήμα navigat.

3. Προσωπικές αντωνυμίες (και η δεικτική ille)

Ονομαστική	Αιτιατική	Ονομαστική	Αιτιατική
α' προσ. ego εγώ β' προσ. tu συ, εσύ	me με, εμένα te σε, εσένα	nos εμείς vos εσείς	nos εμάς vos εσάς
γ' (δκτ.) ille, illa εκείνος -η	illum, illam εκείνον -η	illi, illae εκείνοι -ες	illos, illas εκείνους -ες

Για τις υπόλοιπες πτώσεις βλ. τη Γραμματική.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά με τις σωστές καταλήξεις:
- Nos Graec..... sumus.
 - Tu in pont..... navigas.
 - Vos Rōm..... oppugnā..... et dol.....
expugnā.....
 - Socii in Graeci..... (Graecia η Ελλάδα) navig.....
 - Vent..... advers..... sunt.
 - Aenēas non..... populum amat.
 - Tu fili..... tuos non amas.
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο της λέξης που βρίσκεται στην παρένθεση: α. Poëta sociis renarrat (miseriae). β. Graeci Troiam expugnant (insidiae). γ. Aenēas cum ad Italiam navigat (filius).
- III. Να τονιστούν οι υπερδισύλλαβες λέξεις του κειμένου. (Βλ. το επίμετρο).
- IV. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση: Ο Αινείας ταξιδεύει στη θάλασσα με τους συντρόφους του προς την Ιταλία.

Πώς γίνεται να κλαίει απ' το 'να μάτι;

Oculo Philaenis semper altero plorat.

Quo fiat istud quaeritis modo? lusca est.

(Μαρτιάλης 4,65)

Η Φιλαινίδα κλαίει πάντα απ' το 'να μάτι.

Ρωτάτε πώς γίνεται αυτό; Μα είναι μονόφθαλμη!

Ο Περσέας απελευθερώνει την Ανδρομέδα (τοιχογραφία από την Πομπηία· βασίζεται σε περίφημο έργο του Νικία του 4ου αι. π.Χ)

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΜΕΔΑΣ

Οι Ρωμαίοι δε δημιούργησαν, παρά με ελάχιστες εξαιρέσεις, δικούς τους μύθους, αλλά παρέλαβαν αυτούσια την ελληνική μυθολογία. Η προσφορά τους στο χώρο αυτό υπήρξε διπλή: από τη μια μεριά συγκέντρωσαν και διέσωσαν τους ελληνικούς μύθους· από την άλλη, τους ξαναδούλεψαν ως ποιητικό υλικό με καινούρια ευαισθησία και μέσα από τη δική τους οπτική γωνία. Η ιστορία της Ανδρομέδας π.χ., που υπήρξε το θέμα μιας περίφημης τραγωδίας του Ευριπίδη, υπάρχει και στις «Μεταμορφώσεις» του Οβιδίου, σε μια παραλλαγή όπου κυριαρχεί η ανάλαφρη διάθεση και τα χιουμοριστικά και παρωδιακά στοιχεία. Στο κείμενο που ακολουθεί εκτίθεται με συντομία η υπόθεση του μύθου.

Cēpheus et Cassiope Andromedam filiam habent.
Cassiope, superba formā suā, cum Nymphis se comparat.
Neptūnus irātus ad oram Aethiopiae urget* beluam
marīnam, quae incolis nocet*. Oraculum incolis respon-
det*: «regia hostia deo placet*!» Tum Cēpheus Andro-
medam ad scopulum adligat; belua ad Andromedam se
moveret*. Repente Perseus calceis pennātis advolat; puel-
lam videt* et stupet* formā puellae. Perseus hastā be-
luam delet* et Andromedam liberat. Cēpheus, Cassiope
et incolae Aethiopiae valde gaudent*.*

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Cēpheus -i ο Κηφέας,
βασιλιάς της Αιθιοπίας
(τονίζουμε *Cēpheus*)

Cassiope -es η Κασσιόπη, η
γυναίκα του
Andromeda -ae η Ανδρο-
μέδα, θυγατέρα τους

habeo, 2 έχω	προσ.) απαντώ
superba θ. του superbus	regia θ. του επιθ. regius -i
-a -um (+αφ.) περήφανος	-um βασιλικός ⁽³⁾
(για κάτι), ξιπασμένος	hostia -ae σφάγιο για θυσία
forma -ae ομορφιά ⁽¹⁾	deus -i θεός (για την κλίση
sua (θ. της αντ. suus -a	του βλ. τη Γραμμ.)
-um) δική της· superba	placeo, 2 (+δοτ.) αρέσω
formā suā περήφανη για	tum (επίρρ.) τότε
την ομορφιά της	scopulus -i βράχος ⁽⁴⁾
comparo, 1 συγκρίνω· cum	adligo, 1 δένω (σε κάτι)
Nymphis se comparat	moveo, 2 κινώ· se movet
συγκρίνει τον εαυτό της με	κινείται, κατευθύνεται
τις Νηρηίδες	repente (επίρρ.) ξαφνικά
Nympha -ae η Νύμφη·	calceus -i (υ)πόδημα, μποτίνι
εδώ εννοούνται οι Νηρηίδες	(επίσημα παπούτσια εξόδου
Neptūnus -i ο Ποσειδώνας	των Ρωμαίων) ⁽⁵⁾
irātus οργισμένος	pennātus -a -um φτερωτός·
ora -ae ακτή	calceis pennātis με τα
Aethiopia -ae η Αιθιοπία	φτερωτά σανδάλια
urgeo, 2 σπρώχνω, στέλνω	adnolo, 1 καταφθάνω πε-
belua -ae κήτος	τώντας· σπεύδω ⁽⁶⁾
marīna θ. του επιθ. marī-	puella -ae κορίτσι, κοπέλα
nus -a -um θαλάσσιος ⁽²⁾	video, 2 βλέπω ⁽⁷⁾
quae (αναφ. αντ.) η οποία,	stupeo, 2 βουβαίνομαι, θα-
που	μπώνομαι· formā (αφ.)
noceo, 2 (+δοτ.) βλάπτω,	από την ομορφιά
αφανίζω	hasta -ae δόρυ
oraculum -i (ουδ. βλ. το	deleo, 2 σκοτώνω
μάθ. IV) το μαντείο (ενν. του	libero, 1 ελευθερώνω
Άμμωνα)	valde (επίρρ.) πάρα πολύ
respondeo, 2 (+δοτ. του	gaudeo, 2 χαίρομαι ⁽⁸⁾

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «σχήμα»· πρβ. φόρμα· φόρμουλα << ιτ. 2. πρβ. μαρίνα << ιτ. 3. regina 4. < σκόπελος 5. πρβ. κάλτσα << ιτ. 6. ad+volo πετώ· πρβ. βόλει << αγγλ. 7. ιδείν < Φιδείν ιδέα· πρβ. βίντεο 8. γηθέω, δωρ. γαθέω.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του ενεστώτα της β' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστ. θέμα + βασ. καταλ.: dele-o.

Το ενεστωτικό θέμα της β' συζυγίας λήγει σε μακρόχρονο -ē- (delē-, nocē-, gaudē- κτλ.), που βραχύνεται μπροστά από φωνήεν (όπως delēo).

Β' συζυγία

Οριστική του ενεργητικού ενεστώτα

α'	dele-o	delē-mus
β'	dele-s	delē-tis
γ'	dele-t	dele-nt

2. **Συντακτικά:** Η δοτική χρησιμοποιείται ως συμπλήρωμα ρημάτων που δηλώνουν εχθρική διάθεση (*belua incolis nocet*) ή φιλική διάθεση (*hostia deo placet*· πρβ. ἀρέσκω τινί). Η αφαιρετική δηλώνει την αιτία (*superba formā suā*· *stupet formā puellae* (πρβ. Ξέρξης ἤσθη τῇ ἐπιστολῇ)· επίσης, όπως είδαμε, δηλώνει το όργανο (*hastā beluam delet*· πρβ. ἀπέκτεινεν τὸ κῆτος τῇ ἄρπῃ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν και να τονιστούν οι σωστοί τύποι της οριστικής του ενεστώτα:

Nos filiam habē.....

Beluae incolis noce.....

Vos puellam vidē.....

Ego formā puellae stupe

Tu beluam hastā dele..... Ille valde gaude.....
 Deis hostiae place..... Nos scopulum vidē.....
 Tu Andromedam vide..... Vos filiam habē.....

II. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι των ουσιαστικών και επιθέτων:

Nymph..... Cassiopen (αιτ.) non amant. Beluā
 Neptūn..... incol..... nocet. Incolae (αρσ.) barbar..... sunt. Deo regi..... hosti..... dant (do δίνω).
 Perseus calce..... (πληθ.) pennāt..... habet.

III. Να τονιστούν τα ονόματα: Cēpheus, Cassiope, Andromeda, Perseus, Aethiopia (Για τον τονισμό των ονομάτων με ελληνική προέλευση βλ. το μάθ. V, παρατ. 4)

IV. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: ad oram, puellae, hastā.

V. Να μεταφραστεί στα λατινικά η πρόταση:

Ο Περσέας καταφθάνει πετώντας στην Αιθιοπία και ελευθερώνει την κόρη του Κηφέα.

Το πρόβλημα είναι η φαλάκρα!

Quod lanā caput alligas, Charīne,
 non aures tibi sed *dolent* capilli.

(Μαρτιάλης 12,89)

Γι' αυτό το μάλλινο κεφαλοδέσι σου, Χαρίνε,
 δε φταίν' τ' αυτιά σου παρά τα μαλλιά σου!

ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από το Ρωμαίο ιστορικό Γάιο Σαλλούστιο Κρίσπο (86-35 π.Χ.). Ο Σαλλούστιος παρουσιάζει εδώ μια εξιδανικευμένη εικόνα των ηθών της αρχαίας Ρώμης μέχρι το 146 π.Χ. Τη χρονολογία αυτή, κατά την οποία οι συμπατριώτες του κατέλαβαν και κατέστρεψαν την Καρχηδόνα, τη θεωρεί σημαδιακή και υποστηρίζει ότι αμέσως μετά άρχισε στη Ρώμη ένα ασταμάτητο κατρακύλημα των ηθών. Η αντίληψη αυτή για το «χαμένο παράδεισο» των πρώτων αιώνων της Ρώμης διαποτίζει τη ρωμαϊκή ιστορική σκέψη.

Apud antīquos Rōmānos concordia maxima sed avaritia minima erat*. Rōmāni in suppliciis* deōrum magnifici sed domi parci erant. Iustitiā inter se certābant* et patriam curābant*. In bello* pericula* audaciā propulsābant* et beneficiis* amicitias parābant*. Delecti consultābant* patriae; eis corpus ex annis infirmum sed ingenium propter sapientiam validum erat.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

apud (προθ. + αιτ.) σε
antīquus -a -um αρχαίος⁽¹⁾
Rōmānus -i ο Ρωμαίος
concordia -ae ομόνοια
maximus -a -um (υπερθ. του magnus) πάρα πολύ μεγάλος

minimus -a -um (υπερθ. του parvus) ελάχιστος⁽²⁾
avaritia -ae πλεονεξία
supplicia -ōrum (πληθ.) ικεσίες, προσευχές, λατρεία (supplicium τιμωρία)· in suppliciis στη λατρεία
magnificus -a -um

Απεικόνιση της Ιταλίας (Tellus Italia) από την Αρα Ρακίς (13-9 π.Χ.)

μεγαλόπρεπος, γενναιόδω-
 ρος
 domi (επίρρ.) στο σπίτι, στην
 ιδιωτική ζωή⁽³⁾
 parcus -a -um οικονόμος,
 φειδωλός
 iustitia -ae δικαιοσύνη
 inter (προθ.+αιτ.) μεταξύ·
 inter se μεταξύ τους
 certo, 1 (συν)αγωνίζομαι
 curo, 1 φροντίζω
 bellum -i πόλεμος⁽⁴⁾
 periculum -i κίνδυνος⁽⁵⁾
 audacia -ae τόλμη
 propulso, 1 απωθώ, απομα-
 κρύνω
 beneficium -ii (i) ευεργ-
 γεσία
 amicitia -ae φιλία, συμμα-
 χία⁽⁶⁾

paro, 1 ετοιμάζω· αποκτώ
 delectus -a -um διαλεγ-
 μένος, εκλεγμένος (ενν. οι
 Συγκλητικοί)
 consulto, 1 (+δοτ.) φροντί-
 ζω για
 is, ea, id (αντ. δεικτ.)
 αυτός
 corpus -oris (ουδ. τρι-
 τόκλ.) σώμα
 ex (προθ.+αφαιρ.) από
 annus -i έτος
 infirmus -a -um αδύναμος
 ingenium -ii (i) πνεύμα
 propter (πρόθ.+αιτ.) εξαι-
 τίας, από, χάρη σε
 sapientia -ae σοφία, φρό-
 νηση
 validus -a -um δυνατός,
 ρωμαλέος⁽⁷⁾

Ετυμολογικά: 1. πρβ. αντίκα << ιτ. 2. > μίνιμουμ· πρβ. μινιατούρα
 << ιτ. 3. domus = σπίτι· δέμω, δόμος, δώμα, δωμάτιο κτλ. 4. πρβ. ρέμπελος
 << βεν. 5. κυρ. «δοκιμασία»· πρβ. πείρα, πειρατής 6. < amicus < amo 7. >
 valde (< valide)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα ουδέτερα ουσιαστικά της β' κλίσης (και το ουδ. των δευ-
 τερόκλ. επιθέτων και των κτητ. αντωνυμιών) κλίνονται ως εξής:

Ον. Αιτ. Κλητ.	don-um	(δῶρον)	don-a	(δῶρα)
Γεν.	don-i	(δώρου)	don-ōrum	(δώρων)
Δοτ.	don-ō	(δώρω)	don-is	(δώροις)
Αφ.	don-ō		don-is	

Σημ.: Τα ουδέτερα σε -ium (beneficium, ingenium κτλ.) συναιρούν συνήθως το -ii της γενικής σε -ī.

2. Η οριστική του ενεργητικού παρατατικού της α' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + πρόσφυμα -bā + βασικές καταλήξεις

<i>amo</i>	<i>sum</i>	
<i>amābam</i>	<i>eram</i> < *es-am	(ρωτακισμός: s > r ανάμεσα σε φωνήεντα)
<i>amābas</i>	<i>eras</i>	
<i>amābat</i>	<i>erat</i>	
<i>amabāmus</i>	<i>erāmus</i>	
<i>amabātis</i>	<i>erātis</i>	
<i>amābant</i>	<i>erant</i>	

3. Στα λατινικά λείπει η αλληλοπαθής αντωνυμία. Ένας τρόπος για να εκφραστεί η **αλληλοπάθεια** είναι με τις φράσεις *inter nos* (*inter vos*, *inter se*) και τα τρία πρόσωπα του πληθυντικού του κατάλληλου ρήματος π.χ. αγαπιόμαστε = *inter nos amāmus*, αγαπιέστε = *inter vos amātis*, αγαπιώνται = *inter se amant*.

4. Η δεικτική αντωνυμία *is*, *ea*, *id* χρησιμοποιείται συνήθως ως **επαναληπτική**, στη θέση δηλ. προηγούμενου ουσιαστικού (πρβ. *αὐτός*). Κλίνεται ως εξής:

	Ενικός			Πληθυντικός		
Ον.	is	ea	id	ii (ei, i)	eae	ea
Γεν.		eius		eōrum	eārum	eōrum
Δοτ.		ei			eis(iis, is)	
Αιτ.	eum	eam	id	eos	eas	ea
Αφ.	eo	eā	eo		eis(iis, is)	

5. Η αφαιρετική εκφράζει την αναφορά (*iustitiā certābant*). Η αφαιρετική με την *in* εκφράζει χρόνο, τόπο και κατάσταση (*in suppliciis, in bello*· πρβ. *ἐν τῷ πολέμῳ*).

6. Η παράλειψη του ρήματος όταν εννοείται από τα συμφραζόμενα είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Στο κείμενο εννοείται το *erat* μετά το *maxima* και μετά το *infirum*· το *erant* μετά το *magnifici*.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων (το ρήμα στον παρατατικό). Προσοχή στον τονισμό!
- Nos pericula propulsa..... Vos amicitias para.....
 Ille patriae consulta..... Tu patriam cura.....
 Illi amicis consulta..... Ego amicitias para.....
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων:
- Rōmani pericul..... (εν.) amābant. In maximo pericul..... sumus. Benefici..... (πληθ.) amicitias parant
 Rōmāni. Don..... (πληθ.) amīcis portāmus (amīcus φίλος).
- III. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι τύποι: αλληλοβοηθιόμαστε, αλληλοβοηθειέστε, αλληλοβοηθιούνται (*iuno, 1 βοηθώ*).

- IV. Να κλιθεί στον ενικό και στον πληθυντικό η πρόταση: *ego magnificus eram* (αντωνυμία, επίθετο και ρήμα).
- V. Να μεταφερθούν τα ρήματα των στίχων 1-3 του κειμένου στον ενεστώτα.

Άλλο κρασί για τους ξένους, άλλο για τον εαυτό του!

Nos bibimus vitro, tu murrā, Pontice. Quare?

Prodat perspicuus ne duo vina calix.

(Μαρτιάλης 4,85)

Γιατί εμείς πίνουμε από γυάλινα ποτήρια, Ποντικέ, κι εσύ
από αδιάφανο;

Για να μη δείχνει το διάφανο ποτήρι πως είναι δυο
λογιών κρασιά!

ΕΝΑΣ 'ΛΑΤΡΗΣ' ΤΟΥ ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ

Ο Σίλιος Ιταλικός (Silius Italicus, 26-101 μ.Χ.) ήταν επικός ποιητής. Συνέθεσε το μεγαλύτερο σωζόμενο ρωμαϊκό έπος με τον τίτλο «Punica» και με θέμα τον Β' Καρχηδονιακό πόλεμο. Η ποιότητα του έργου όμως δε συμβαδίζει με την έκτασή του. Υπήρξε φανατικός θαυμαστής του Βιργιλίου, τον οποίο λάτρευε κυριολεκτικά: συγκέντρωνε εικόνες του· αγόρασε και ανακαίνισε το μνημείο του ποιητή στη Νεάπολη και το επισκεπτόταν όπως ένα ναό· τιμούσε, τέλος, τα γενέθλιά του με θρησκευτική κατάνυξη.

Silius Italicus, poëta epicus, vir* clarus erat. XVII (septendecim) libri* eius de bello Punico secundo pulchri* sunt. Ultimis annis vitae suae* in Campaniā se* tenēbat*. Multos in illis locis* agros* possidēbat*. Silius animum tenerum* habēbat. Gloriam Vergili studēbat* ingeniumque eius fovēbat*. Eum ut puer* magistrum* honorābat. Monumentum eius, quod Neapoli iacēbat*, pro templo habēbat*.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

epicus -a -um ≡ επικός
vir, viri άνδρας
clarus -a -um ένδοξος
septendecim (XVII) ≡
δεκαεπτά⁽¹⁾
liber -bri βιβλίο⁽²⁾
Punicus -a -um Καρχηδο-
νιακός

secundus -a -um δεύτε-
ρος⁽³⁾
pulcher -chra -chrum
όμορφος
ultimus -a -um τελευ-
ταίος, ύστερος
Campania -ae η Καμπα-
νία, περιοχή της Ν. Ιταλίας

Μικρογραφία με σκηνή από τα Γεωργικά του Βιργιλίου (από χειρόγραφο του 1450 μ.Χ.)

με πρωτεύουσα την Carua
 (και φημισμένα κρασιά)⁽⁴⁾
 tenēo, 2 κρατώ⁽⁵⁾. me –
 παραμένω, μένω μόνιμα
 multus -a -um πολύς⁽⁶⁾
 illis αφ. του πληθ. του ille
 (δεικτ. αντ.) εκείνος
 locus -i τόπος (βλ. Π3)
 ager -gri ≈ αγρός
 possideo, 2 κατέχω
 animus -i ψυχή⁽⁷⁾
 tener -era -erum τρυφε-
 ρός, ευαίσθητος
 gloria -ae δόξα
 studeo, 2 (+δοτ.) σπουδάζω·
 επιδιώκω
 foveo, 2 περιβάλλω με αγάπη
 -que (σύνδ.) και· εγκλιτικό,

προσκολλιέται στο τέλος της
 λέξης που συνδέει (αρχ. τε)
 ut (αναφ. επίρρ.) ως, σαν
 puer -eri ≈ παιδί⁽⁸⁾
 magister -stri δάσκαλος⁽⁹⁾
 honōro, 1 τιμώ
 monumentum -i ≈ μνη-
 μείο, τάφος
 qui, quae, quod (αναφ.
 αντ.) ο οποίος, που
 Neapolis -is (θ. γ' κλ.) η
 Νεάπολη· Neapoli (αφ.
 τοπ.) στη Νεάπολη
 iaceo, 2 κείμαι, βρίσκομαι⁽¹⁰⁾
 templum -i ναός⁽¹¹⁾
 sacer -cra -crum ιερός
 habeo, 2 θεωρώ
 pro (πρόθ. + αφ.) ως, σαν.

Ετυμολογικά: 1. < septem ≈ *έπτά* + decem ≈ *δέκα* 2. πρβ. λιμπρέττο << ιτ. 3. κυρ. «επόμενος»· sequor = ακολουθώ· πρβ. soc-ius· σεκόντο << ιτ. 4. campus > κάμπος· πρβ. σαμπάνια << γαλλ. 5. πρβ. τανάλια << ιτ. 6. *μάλ-α*, *μάλ-λον* 7. κυρ. «πνοή, φύσημα»· πρβ. άνεμος 8. πρβ. pullus = μικρό ζώο (< υποκορ. puerulus)· > -πουλο(ς) 9. > μάστορας· πρβ. μαέστρος << ιτ. 10. κυρ. «είμαι ριγμένος»· αρχ. *ἴεμαι* 11. >τέμπλο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα αρσενικά δευτερόκλιτα ουσιαστικά σε -er κλίνονται όπως τα ουσιαστικά σε -us, με τη διαφορά ότι δεν εμφανίζουν κατάληξη στην ονομαστική και στην κλητική του ενικού. Αρχικά ήταν ονόματα σε *-gos (= -gus) που έχασαν το -o- και εξελίχθηκαν

Μικρογραφία όπου απεικονίζεται το ναυάγιο του Δαυεία (από χειρόγραφο του 1450 μ.Χ.)

σύμφωνα με τους φωνητικούς νόμους της λατινικής: *pueros > puer· *agros > ager (πρβ. ἄγρός). Όμοια κλίνεται και το μοναδικό ουσιαστικό vir, viri· επίσης, τα επίθετα όπως το tener -era -erum και pulcher -chra -chrum και οι κτητ. αντων. noster -tra -trum (ἡμέτερος, δικός μας), vester -tra -trum (ὕμέτερος, δικός σας)

	Ενικός		
	θ. puer-	θ. agr-	
Ον. Κλητ.	puer	ager	vir
Γεν.	puer-i	agr-i	vir-i
Δοτ. Αφ.	puer-o	agr-o	vir-o
Αιτ.	puer-um	agr-um	vir-um
Πληθυντικός			
Ον. Κλητ.	puer-i	agr-i	vir-i
Γεν.	puer-ōrum	agr-ōrum	vir-ōrum
Δοτ. Αφ.	puer-is	agr-is	vir-is
Αιτ.	puer-os	agr-os	vir-os

2. Η οριστική του παρατατικού της β' συζυγίας σχηματίζεται με την προσθήκη της κατάληξης *ba-m* στο ενεστωτικό θέμα (*habē-*):

habēbam
habēbas
habēbat

habebāmus
habebātis
habēbant

3. Το ουσ. *locus* ανήκει στα ετερογενή, δηλ. σχηματίζει τον πληθ. κατά τα αρσ. (*loci* χωρία βιβλίου) και κατά τα ουδ. (*loca* τόποι).

4. Τονίζουμε Vergīli, αν και η παραλήγουσα είναι βραχύχρονη, γιατί έχει προηγηθεί συναίρεση στη λήγουσα (< Vergīlii) και η παραλήγουσα -gi- εξακολουθεί να κρατεί τον τόνο, όπως και πρώτα. Προσοχή στον τονισμό των λέξεων όπως: Camprānia, Itālia κτλ., που δε συμβαδίζει με τα ελληνικά. Λέξεις με ελληνική προέλευση διατηρούν την αρχική ποσότητα της παραλήγουσας: Neāropolis, Cleobūlus (< Κλεόβουλος), Euripīdes (< Ευριπίδης), theolōgia (< θεολογία), Aepēas (< Αινείας) κτλ.

5. Η κτητική αντωνυμία *suus* -a -um και η προσωπική *se* (γ' προσ., ενικού και πληθυντικού) εκφράζουν κανονικά **αυτοπάθεια**. Αναφέρονται δηλαδή είτε στο υποκείμενο της πρότασης στην οποία βρίσκονται (**ευθεία αυτοπάθεια**, π.χ. *ultimis annis vitae suae in Campania se tenēbat*), είτε στο υποκείμενο της κύριας πρότασης ενώ βρίσκονται σε δευτερεύουσα (**πλάγια αυτοπάθεια**).

Για να εκφράσουμε κτήση χωρίς αυτοπάθεια στο γ' προσ., χρησιμοποιούμε τις πλάγιες πτώσεις της αντωνυμίας *is, ea, id* π.χ.

pater suus = ὁ ἑαυτοῦ πατήρ = ο πατέρας του (του ίδιου)

pater eius = ὁ πατήρ αὐτοῦ = ο πατέρας του (κάποιου άλλου)

6. Στα λατινικά δεν υπάρχει αυτοπαθής αντωνυμία για το α' και το β' πρόσωπο. Στη θέση της χρησιμοποιούμε τις πλάγιες πτώσεις της προσ. αντων. του α' και β' προσώπου, π.χ.

amo te = ἀγαπῶ σε = σε αγαπῶ

amas te = ἀγαπᾷς σεαυτόν = αγαπάς τον εαυτό σου

7. Η απλή αφαιρετική των λέξεων που δηλώνουν χρόνο δηλώνει το πότε έγινε μια πράξη (*ultimis annis*· πρβ. *ταύτη τῇ ἡμέρᾳ*).

8. Η παράθεση-επεξήγηση δε διαφέρει από τα ελληνικά (*Silius Italicus, poëta epicus*).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στον παρατατικό. Να προσέξετε τον τονισμό!

Ego pulchr..... (πληθ.) libr..... habe.....

Nos epistulam poëtae tene..... Illi magn..... (εν.)

agr..... posside..... Vos pulchr..... (εν.)

libr..... habe.....

Tu litteris pulchr..... studē..... (litterae, πληθ., γράμματα, γραμματεία)

Nos templa sacr..... honora.....

II. Η πρόταση *ultimis... tenēbat* να ξαναγραφτεί με το ρήμα στα υπόλοιπα πρόσωπα της οριστικής του παρατατικού και με τις απαραίτητες μετατροπές του *suae* και *se* π.χ.

Ultimis annis vitae meae in Campaniā me tenēbam

III. Να τονιστούν οι παρακάτω λέξεις:

Valeri (γεν. του Valērius), Aristides, philosophia

IV. *Ingenium eius fonēbat*: να αντικατασταθεί το *eius* με τον κατάλληλο τύπο της αντων. *suus* -a -um. Ποια η διαφορά στη σημασία;

Γουρούνι στο τραπέζι!

Non cenat sine *apro noster*, Tite, Caeciliānus:
bellum conivam Caeciliānus habet.

(Μαρτιάλης 7,59)

Ο Καικιλιανός μας, Τίτε, θέλει πάντα στο τραπέζι
αγριογούρνο: καλή παρέα στο φαΐ έχει ο Καικιλιανός!

ΟΙ ΝΟΜΟΙ

Ο Ρωμαίος ρήτορας, πολιτικός και φιλόσοφος Κικέρωνας (106-43 π.Χ.) ασχολήθηκε με το πρόβλημα των νόμων και στα θεωρητικά του έργα (συγκεκριμένα στο «De legibus», «Για τους νόμους») και στους ρητορικούς του λόγους. Επιδίωξε μια σύνθεση – χωρίς να είναι βέβαιο ότι την πέτυχε – ανάμεσα στην ελληνική φιλοσοφική αντίληψη για τους νόμους και στη ρωμαϊκή πραγματικότητα. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το λόγο του «Pro Cluentio», που τον έγραψε το 66 π.Χ.

In eā civitatē*, quam leges* continent, boni viri libenter leges servant. Lex* enim est fundamentum libertātis*, fons* aequitātis*. Mens* et animus et consilium et sententia civitātis* posita est in legibus*. Ut corpora* nostra sine mente*, sic civitas* sine lege* non stat. Legum* ministri sunt magistrātus*, legum interpretes* iudices*, legum denique omnes* servi sumus: sic enim liberi esse possumus.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

civitas -ātis (θ.) πολιτεία

lex, legis (θ.) νόμος

contineo, 2 (cum + teneo) συγκρατώ· στεριώνω

bonus -a -um καλός⁽¹⁾

libenter (επίρρ.) πρόθυμα

servo, 1 τηρώ, φυλάω⁽²⁾

enim (σύνδ. αιτ.) γιατί = γὰρ

fundamentum -i θεμελιο⁽³⁾

libertas-ātis (θ.) ≈ ελευθερία⁽⁴⁾

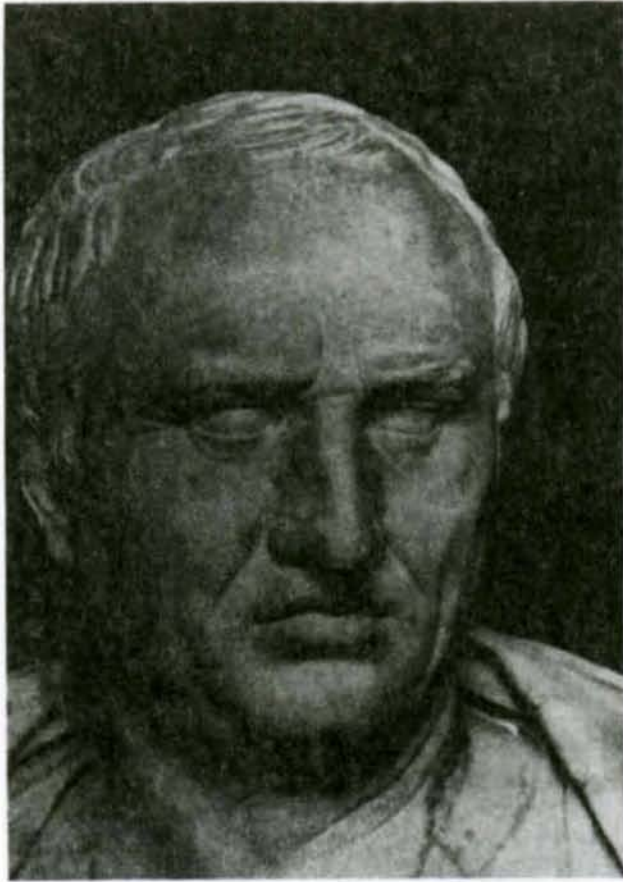
fons, fontis (αρσ.) πηγή
 aequitas -ātis (θ.) δικαιο-
 σύνη
 mens, mentis (θ.) νους,
 πνεύμα
 consilium -ii (i) σκέψη
 sententia -ae άποψη, κρί-
 ση, «θέση»
 positus sum είμαι τοποθε-
 τημένος, βρίσκομαι
 ut (σύνδ. παραβ.)...sic όπως
 ...έτσι
 sine (προθ. + αφ.) χωρίς⁽⁵⁾
 sto, 1 στέκομαι, υπάρχω
 minister -tri θεράποντας,
 υπηρέτης⁽⁶⁾
 magistrātus-us (δ' κλ., ον.
 πληθ.) οι αρχές⁽⁷⁾

interpretis -pretis (αρσ.
 και θ.) ερμηνευτής
 iudex -icis (αρσ.) δικαστής
 omnis -is -e (επίθ.) όλος, ο
 καθένας
 servus -i δούλος· υπη-
 ρέτης⁽⁸⁾
 līber -era -erum ≈
 ελεύθερος⁽⁹⁾
 esse απαρ. του ενεστ. του
 sum
 possum (+ τελ. απαρ.)
 μπορώ⁽¹⁰⁾
 līberi esse possumus μπο-
 ρούμε να είμαστε ελεύθεροι
 (βλ. το μάθ. VII).

Ετυμολογικά: 1. πρβ. μπουνάτσα = καλοκαιρία· << βεν. 2. όρω <
 Forō 3. < fundo 4. < līber ≈ ελεύθερος· lībero 5. άνευ 6. πρβ. minimus 7.
 < magister 8. κυρ. «φύλακας»· πρβ. servo 9. ≠ līber -bri = βιβλίο 10. <
 pote - «κύριος» + sum· πρβ. δεσ-πότης = «κύριος του σπιτιού».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η λατινική τρίτη κλίση περιλαμβάνει, όπως και η ελληνική, ονόματα συμφωνόληκτα και φωνηεντόληκτα (σε -i). Τα συμφωνόληκτα διακρίνονται σε αφωνόληκτα, υγρόληκτα κτλ. (χωρίς ουσιαστικές διαφορές στην κλίση) και είναι περιττοσύλλαβα. Όπως και στα ελληνικά, η κλίση των ουδετέρων (genus -eris) διαφέρει από την κλίση των αρσενικών - θηλυκών (lex. θ.) στην ονομαστ., αιτ. και κλητική και των δύο αριθμών.

Μαρμάρινη προτομή του Κικέρωνα
(γύρω στο 40 π.Χ.):

Αρσενικά – θηλυκά

Ενικός			
Ον. Κλητ.	lex	(προβ.	φύλαξ
Γεν.	leg-is		φύλακ-ος
Δοτ.	leg-i		φύλακ-ι
Αιτ.	leg-em		φύλακ-α
Αφ.	leg-e		
Πληθυντικός			
Ον. Κλητ.	leg-es	(προβ.	φύλακ-ες
Γεν.	leg-um		φυλάκ-ων
Δοτ.	leg-ibus		φύλαξιν
Αιτ.	leg-es		φύλακ-ας
Αφ.	leg-ibus		

Ουδέτερα

Ενικός			
Ον. Αιτ. Κλητ.	genus	(πρβ.	γένος
Γεν.	gener-is		γένους
Δοτ.	gener-i		γένει
Αφ.	gener-e		
Πληθυντικός			
Ον. Αιτ. Κλητ.	gener-a	(πρβ.	γένη < *γένεσ-α
Γεν.	gener-um		γενῶν
Δοτ.	gener-ibus		γένεσι
Αφ.	gener-ibus		

Με την κλίση συμβαίνουν, όπως και στην ελληνική, φθογγικές αλλοιώσεις π.χ. *lex* < **leg-s* (πρβ. φύλαξ < *φύλακ-ς)· *gener-is* < **genes-is* (ρωτακισμός) (πρβ. γένους < *γένεσ-ος).

Πολλά μονοσύλλαβα συμφωνόληκτα (αρσ. και θηλ.) που λήγουν σε -ns (*mens*, *fons* κτλ.), -rs (*ars*), -bs (*urbs*) κτλ. σχηματίζουν τη γενική του πληθυντικού σε -ium (*montium*, *fontium*, *artium*). Ουσιαστικά όμως πρόκειται για φωνηεντόληκτα (*mons* < **montis*· (για την κλίση των φωνηεντολήκτων βλ. το μάθ. VII).

Η γνώση του γραμματικού γένους των τριτοκλίτων είναι απαραίτητη όχι μόνο για τη συμφωνία με το επίθετο αλλά και για την κλίση (διαφορά αρσ.-θηλ. και ουδετέρων). Οι παρακάτω κανόνες είναι σχετικοί, γιατί οι εξαιρέσεις είναι αρκετές. Ως βάση παίρνουμε τους τελικούς φθόγγους της ονομαστικής του ενικού.

Αρσενικά: σε -or, -os, -er, -o, -es (περιπτοσύλλαβα), -is (γεν. -eris) και -guis, -nis.

Θηλυκά: σε -x, -as, -is (ισοσύλλ.), -ēs (ισοσύλλ.), σύμφ. + s, -aus, -us (γεν. -tis και -dis) και όσα λήγουν σε -do, -go, -io.

Ουδέτερα: σε -c, -a, -l, -e, -n, -t, -ar, -ur, -us (γεν. -ris).

2. Η αναφορική αντωνυμία *qui quae quod* συνδυάζει τύπους και των πρωτόκλιτων-δευτερόκλιτων και των τριτόκλιτων ονομάτων (για το *quod* πρβ. *id*). Όπως όλες σχεδόν οι αντωνυμίες, δεν έχει κλητική. Για την κλίση της βλ. τη Γραμματική.

3. Η γενική με ουσιαστικά μπορεί να είναι αντικειμενική (*legum servus* πρβ. *φύλαξ τῶν νόμων*) ή υποκειμενική (*fons aequitātis* πρβ. *η νίκη των Ελλήνων*).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. *Civitas libera, corpus nostrum*: να κλιθούν μαζί.
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων:
Nos bon..... leg..... (πληθ.) servāmus.
Civitas sine libert..... misera est.
Mens iudic..... (πληθ.) liber..... est.
Vos aequitāt..... amātis.
Graeci libertāt..... amant.
Iudex leg..... (εν.) interpre..... est.
- III. Ποιος ρηματικός τύπος παραλείπεται μετά το *sine mente*;
- IV. Να μετατρέψετε τα επίθετα στις παρακάτω προτάσεις σε αναφορικές προτάσεις. Π.χ. *civitas libera = civitas, quae libera est.*
lex valida =
consilium bonum =
mens infirma =
iudex liber =
- V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι παρακάτω προτάσεις:
Οι Έλληνες ήσαν υπηρέτες των νόμων.
Οι νόμοι είναι η πηγή της ελευθερίας.

Εσένα σε πονάει ο λαιμός, εμάς τ' αυτιά μας!

Quid recitatūrus circumdas *vellera* collo?
conveniunt nostris auribus ista magis.

(Μαρτιάλης 4,41)

Γιατί, όταν είναι ν' απαγγείλεις, με μάλλινο κασκόλ
τυλίγεις το λαιμό σου;
Στ' αυτιά μας το κασκόλ πάει καλύτερα!

ΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΞΕΧΕΙΜΩΝΙΑΣΜΑ

Στο βιβλίο του «Ο Γαλατικός Πόλεμος» (De Bello Gallico) ο Ρωμαίος πολιτικός, στρατηγός και συγγραφέας Γάιος Ιούλιος Καίσαρας περιγράφει με λιτότητα, συντομία και διαύγεια τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις στη Γαλατία από το 58 ως το 52 π.Χ. Στο κείμενο που ακολουθεί περιγράφονται οι ετοιμασίες για ξεχειμώνιασμα στη Γαλατία σε κάποια φάση του πολέμου. Το ξεχειμώνιασμα γινόταν σε χειμερινά στρατόπεδα (hiberna). Ο Καίσαρας φροντίζει εδώ για την τροφοδοσία των στρατοπέδων και δίνει οδηγίες για την αντιμετώπιση εχθρικών επιδρομών.

Caesar propter frumenti inopiam legiōnes in hibernis multis conlocat. Ex quibus quattuor in Nerviiis hibernāre* iubet et tribus imperat in Belgis remanēre*. Legātos omnes frumentum in castra importāre* iubet. Milites his verbis admonet: «Hostes* adventāre* audio; speculatōres nostri eos prope esse* nuntiant. Vim* hostium cavēre* debētis; hostes enim de collibus* advolāre* solent et caedem* militum perpetrāre possunt».

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Caesar -aris ο Καίσαρας
 propter (προθ. + αιτ.) εξαιτίας (αναγκαστικό αίτιο)
 frumentum -i δημητριακά, σάρι
 inopia -ae έλλειψη

legio -ōnis λεγεώνα, η κύρια μονάδα του ρωμ. στρατού (4.200-6.000 άνδρες)
 hiberna -ōrum (μόνο πληθ.) χειμερινό στρατόπεδο

conloco, 1 (cum + loco)
 εγκαθιστώ⁽¹⁾
ex (προθ. + αφ.) από
ex quibus = **ex eis** (η
 αναφ. αντωνυμία στην αρχή
 (ημι)-περιόδου ισοδυναμεί
 με δεικτική· βλ. XLII Π3).
quattuor ≈ τέσσερις⁽²⁾
Nervii -ōrum οι Νέρβιοι, η
 χώρα των Νερβίων
Belgae -ārum οι Βέλγοι, η
 χώρα των Βέλγων
hiemo, 1 ξεχειμωνιάζω⁽³⁾
iubeo, 2 (+τελ. απαρ.) δια-
 τάζω
tres, tria ≈ τρεις, τρία (γεν.
trium, δοτ. **tribus**)
remaneo, 2 ≈ παραμένω
impero, 1 (+δοτ. + τελ.
 απαρ.) διατάζω
legātus -ī ο διοικητής της
 λεγεώνας
castra -ōrum (μόνο πληθ.)
 το στρατόπεδο⁽⁴⁾
importo, 1 (in + porto)
 εισάγω, φέρνω μέσα
miles -itis (αρσ.) στρατιώ-
 της
hic, haec, hoc (αντ. δεικτ.)
 αυτός

verbum -ī λόγος⁽⁵⁾
admoneo, 2 (ad + mo-
 neo) συμβουλεύω⁽⁶⁾
hostis -is (αρσ. και θ.)
 εχθρός
advento, 1 πλησιάζω
audio, 4 (+ειδ. απαρ.)
 ακούω, πληροφορούμαι⁽⁷⁾
speculātor -ōris ανιχνευ-
 τής, κατάσκοπος
prope (επίρρ.) κοντά
nuntio, 1 (+ ειδ. απαρ.)
 αναγγέλλω
vis, αιτ. **vim** (θ.) δύναμη,
 βία⁽⁸⁾
caveo, 2 προσέχω, φυλά-
 γομαι⁽⁹⁾
debeo, 2 (de + habeo·
 + τελ. απαρ.) οφείλω, πρέ-
 πει
de (προθ. + αφ.) από
collis -is (αρσ.) λόφος⁽¹⁰⁾
soleo, 2 (+τελ. απαρ.) συ-
 νηθίζω
advolo (εξ)ορμώ
caedes -is (θ.) σφαγή
perpetro, 1 διαπράττω,
 κάνω· **caedem perpetro**
 κατασφάζω

Ετυμολογικά: 1. locus 2. τέτταρες 3. hiberna· hiems ≈ χειμώνας· χιόνι
 4. > κάστρο 5. ἐρώ < Φερέω· ῥῆμα 6. προβ. monumentum 7. auris < *ausis-
 οῦς, αἰτώ 8. ἴς < Fiς = δύναμη 9. κοέω < *κοφέω = παρατηρώ 10. κολώνος,
 κολώνη = λόφος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το **απαρέμφατο του ενεργητικού ενεστώτα** λήγει σε *-re*: *amā -re*, *delē -re*. Το **απαρέμφατο του *sum*** είναι *es -se*: εδώ διατηρείται η αρχική κατάληξη των απαρεμφάτων: * *-se* (*amā -re* < **ama -se*: ρωτακισμός· πρβ. *er -am* < **es -am*).

2. Το **απαρέμφατο**, ως ρηματικό ουσιαστικό, είναι ένας πολύ εύχρηστος ρηματικός τύπος. Ως **αντικείμενο** διακρίνεται σε **ειδικό** **απαρέμφατο** (εξαρτάται από ρήματα λεκτικά, δοξαστικά και ρήματα που δηλώνουν ψυχικό πάθος) και **τελικό** **απαρέμφατο** (εξαρτάται από ρήματα εφειτικά, δυνητικά και ρήματα που δηλώνουν έναρξη και λήξη, αμέλεια, μάθηση, λήθη, συνήθεια κτλ.).

Η έλλειψη της ειδικής πρότασης και η πολύ περιορισμένη χρήση της κατηγορηματικής μετοχής στα λατινικά, έχουν ως αποτέλεσμα να συντάσσονται με ειδικό ή τελικό **απαρέμφατο** ρήματα που στα ελληνικά συντάσσονται με ειδική πρόταση ή κατηγορηματική μετοχή. Το **τελικό** **απαρέμφατο** βρίσκεται πάντα σε χρόνο **ενεστώτα** (στα ελληνικά βρίσκεται και σε αόριστο ή παρακείμενο) και μεταφράζεται με το να + υποτ. του ενεστώτα ή του αορίστου. Ειδικό μπορεί να είναι το **απαρέμφατο** κάθε χρόνου.

3. Το **υποκείμενο του τελικού απαρεμφάτου** βρίσκεται σε αιτιατική σε περίπτωση ετεροπροσωπίας· σε περίπτωση ταυτοπροσωπίας κανονικά εννοείται στην ονομαστική (όπως δηλ. το υποκ. του ρήματος). Το **υποκείμενο του ειδικού απαρεμφάτου** βρίσκεται κανονικά σε αιτιατική και δεν παραλείπεται π.χ.

<p>puto (νομίζω) te errāre νομίζω ότι κάνεις λάθος puto me errāre νομίζω ότι κάνω λάθος</p>

βλ. όμως και το μάθ. XVIII Π3.

4. Τα **αρσενικά και θηλυκά φωνηεντόληκτα** έχουν χαρακτήρα *-i(-e-)* και είναι ισοσύλλαβα. Διαφέρουν από τα συμφωνόληκτα ως προς την **ονομαστική του ενικού**: *-i-s(-e-s)*, και ως προς τη **γενική του πληθυντικού**: *-i-um*. Να πώς κλίνεται π.χ. το *auris* (θηλ.).

Ενικός			
Ον.	<i>auri-s</i>	(πρβ.	πόλι-ς
Γεν.	<i>auri-s</i>		πόλε-ως
Δοτ.	<i>auri</i>		πόλει < πόλε-ι
Αιτ.	<i>aure-m</i>		πόλι-ν
Κλητ.	<i>auri-s</i>		πόλι)
Αφ.	<i>aure</i>		
Πληθυντικός			
Ον.	<i>aure-s</i>	(πρβ.	πόλεις < πόλε-ες
Γεν.	<i>auri-um</i>		πόλε-ων
Δοτ.	<i>auri-bus</i>		πόλε-σι
Αιτ.	<i>aure-s</i>		πόλεις
Κλητ.	<i>aure-s</i>		πόλεις)
Αφ.	<i>auri-bus</i>		

Το ουσιαστικό *caedes* -is διαφέρει από το *auris* μόνο στην ον. και κλητ. του ενικού.

Ορισμένα ουσιαστικά εμφανίζουν στην αιτ. και στην αφ. του ενικού χαρακτήρα -i- (πρβ. *πόλιν*) π.χ. *turris* (πύργος): *turrim*, *turri*; *vis* (δύναμη): *vim*, *vi*; *Neapolis*: *Neapolim*, *Neapoli* (βλ. το μάθ. V).

Το ουσιαστικό *vis* (ελλειπτικό) κλίνεται ως εξής:

	Ενικός	Πληθυντικός
Ον.	vis	vires(< *vises· ρωτακισμός)
Γεν.	–	virium
Δοτ.	–	viribus
Αιτ.	vim	vires
Κλητ.	–	vires
Αφ.	vi	viribus

5. Κλίση του *possum* (pos- μπροστά από σύμφωνο, pot- μπροστά από φωνήεν).

Ενεστώς		Παρατατικός	
pos-sum	pos-sumus	pot-eram	pot-erāmus
pot-es	pot-estis	pot-eras	pot-erātis
pot-est	pos-sunt	pot-erat	pot-erant

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να κλιθούν τα ουσιαστικά *collis* και *caedes*.
- II. Να συμπληρωθεί ο σωστός τύπος του απαρεμφάτου:
 - Epistulam* *possumus* (*porto*).
 - Justitiā* *debēbant* (*certo*).
 - Gloriae* *debet miles* (*studeo*).
 - Ingenium Vergili* *debent* (*foveo*).
 - Amīcum* *poteras* (*admoneo*).
- III. Να συμπληρωθεί ο σωστός τύπος του υποκειμένου του απαρεμφάτου:

Puto desiderāre Rōmam (poēta).

Speculātor nuntiat castra oppugnāre (hostes).

..... amīcam (-um) esse putas (ego).

..... amīcum (-am) esse puto (tu).

IV. Ποια άλλα ουσιαστικά όπως το castra και hiberna γνωρίζετε (που απαντούν δηλαδή μόνο στον πληθυντικό ή που έχουν διαφορετική σημασία στον πληθυντικό);

V. Σε τι διαφέρουν από συντακτική άποψη οι προσδιορισμοί in castra και in hibernis;

Θέρμες ή ψυγείο;!

Aestivo serves ubi *pisces* tempore, quaeris?

In thermis serva, Caeciliāne, tuis.

(Μαρτιάλης 2,78)

Ρωτάς πού να διατηρήσεις το ψάρι σου
το καλοκαίρι;

Βάλ' το στις θέρμες σου, Καικιλιανέ!

*Ψηφιδωτό με παράσταση της Ἄρτεμης που κυνηγάει
(από την Υτίκη της Αφρικής· 3ος αι. π.Χ.).*

ΟΤΑΝ ΒΓΕΙΣ ΣΤΟ ΚΥΝΗΓΙ, ΠΑΡΕ ΜΑΖΙ ΣΟΥ ΜΟΛΥΒΙ ΚΑΙ ΧΑΡΤΙ

Την παρακάτω επιστολή την απευθύνει ο Πλίνιος ο νεότερος στο φίλο του τον ιστορικό Κορνήλιο Τάκιτο. Και οι δύο τους γεννήθηκαν γύρω στο 60 μ.Χ. και πέθαναν μετά το 113 μ.Χ. Ο Πλίνιος διηγείται πώς πιάστηκαν στα δίχτυα του τρία αγριογούρουνα την ώρα που ο ίδιος, αντί να νοιάζεται για το κυνήγι, χάραζε τις σκέψεις του στις πλάκες (cerae, pugillares) με τη γραφίδα (stilus). Η επιστολή ανοίγει με τη στερεότυπη φράση Gaius Plinius Cornēlio Tacito suo salūtem (ενν. dicit λέγει)= Ο Γάιος Πλίνιος στέλνει τις ευχές του στο φίλο του Κορνήλιο Τάκιτο και τελειώνει με τον επίσης στερεότυπο χαρεισμό vale=«υγιάινε», γειά σου!

Gaius Plinius Cornēlio Tacito suo salūtem. Ridēbis*. Ego tres apros ferōces cēpi. «Ipse?» interrogābis*. Ipse. Ad retia* sedēbam; erat in proximo non venabulum sed stilus et pugillāres; cogitābam aliquid enotabamque; etsi retia vacua, plēnas tamen cēras habēbam. Silvae et solitūdo sunt magna incitamenta cogitatiōnis. Cum in venatiōnibus eris*, licēbit* tibi quoque pugillāres adportāre: vidēbis* non Diānam in montibus sed Miner-vam errāre. Vale!

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

rideo, 2 γελώ

aper, apri κάπρος, αγριο-
γούρουνο

ferox -ōcis άγριος, φοβερός⁽¹⁾

cēpi (πρκ. του capio) έπιασα

ipse, ipsa, ipsum (αντ. δει-
κτ. - οριστ.) ο ίδιος

interrogo, 1 ρωτώ

ad (προθ. + αιτ.) δίπλα,
 κοντά σε
rete -is (ουδ.) δίχτυ
sedeo, 2 κάθομαι⁽²⁾
in proximo πλάι μου⁽³⁾
venabulum -i κυνηγετική
 λόγχη
stilus -i γραφίδα⁽⁴⁾
pugillāres -ium (αρσ.,
 πληθ.) πλάκες αλειμμένες με
 κερί
cogito, 1 σκέπτομαι
aliquis, aliquid (αόρ. αντ.)
 κάποιος, κάτι
enoto, 1 κρατάω σημειώσεις
etsi (σύνδ. εναντ.) αν και
vacuus -a -um άδειος
 (μετά το *vacua* ενν. το
habēbam)
tamen (επίρρ. ή σύνδ. αντιθ.)
 όμως
cēra -ae = κερί⁽⁵⁾. **cērae**
 = **pugillāres**
silva -ae δάσος

solitūdo -inis (θ.) ερημιά·
 μοναξιά
incitamentum -i ερέθισμα
cogitatio -ōnis (θ.) σκέψη,
 λογισμός⁽⁶⁾
cum (χρον. σύνδ.) όταν
venatio -ōnis (θ.) κυνή-
 γι⁽⁷⁾. **in venationibus** στο
 κυνήγι
licet, 2 (απροσ., + δοτ.
 προσ. και υποκ. απαρέμφα-
 το) επιτρέπεται, είναι δυνα-
 τό· **licet tibi** μπορείς
quoque (επίρρ.) επίσης· **tibi**
quoque κι εσύ
adporto, 1 (**ad** + **porto**)
 φέρνω (κάπου)⁽⁸⁾
Diāna -ae η Άρτεμη (η θεά
 του κυνηγιού)
Minerva -ae η Αθηνά (η
 θεά της σοφίας)
mons, montis (αρσ.) βουνό
ergo, 1 περιπλανιέμαι
valeo, 2 είμαι υγιής,
 γερός⁽⁹⁾.

Ετυμολογικά: 1. θηρίο, πάν-θηρας 2. ἔξ-ομαι, ἔδ-ρα 3. prope 4. πρβ. σι-
 λέτο << ιτ.· σιλό << γαλλ. 5. κηρός 6. < cogito 7. venabulum 8. im-porto 9.
 > validus > valde

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα **τριτόκλιτα φωνηεντόληκτα** σε -e (*mare, maris*), -al (*animal -alis* ζώο) και -ar (*calcar -āris* σπηρούνι) είναι **ουδέτερα** και διαφέρουν από τα αρσενικά/θηλυκά ως προς την αφ. του ενικού (-i ≠ *aure*· αλλά πρβ. *turri*) και την ον., αιτ. και κλητ. του πληθυντικού (-ia).

(Τα *animal* και *calcar* φαινομενικά μόνο είναι περιττοσύλλαβα, γιατί προέρχονται από τα **animāle* και **calcāre* με αποκοπή του -e. Το *rete* κλίνεται όπως το *mare* αλλά με αφ. συνήθως σε -e).

	Ενικός		Πληθυντικός	
Ον. Αιτ. Κλητ.	<i>mare</i>	<i>animal</i>	<i>marī-a</i>	<i>animali-a</i>
Γεν.	<i>marī-s</i>	<i>animāli-s</i>	<i>marī-um</i>	<i>animali-um</i>
Δοτ. Αφ.	<i>marī</i>	<i>animāli</i>	<i>marī-bus</i>	<i>animali-bus</i>

2. Τα **τριτόκλιτα επίθετα** διαιρούνται σε τρικατάληκτα (*acer, acris, acre* οξύς· *celer, celeris, celere* γρήγορος), δικατάληκτα (*brevis, brevis, breve* σύντομος)· και μονοκατάληκτα (*ferox-ōcis* άγριος-α-ο).

Σχηματίζουν την αφαιρ. του ενικού σε -i (όπως *reti*), τη γεν. του πληθυντικού σε -ium (όπως *aurium*) και την ονομαστ., αιτ. και κλητ. του πληθυντικού των ουδετέρων σε -ia (όπως *retia*). Στον πληθυντικό (ον., αιτ. και κλητ.) τα μονοκατάληκτα έχουν ξεχωριστό τύπο για το ουδέτερο (*ferōces* αρσ. και θηλ.· *ferocia* ουδ.).

	Ενικός					
Ον. Κλ.	<i>acer</i>	<i>acris</i>	<i>acre</i>	<i>brevis</i>	<i>brevis</i>	<i>breve</i>
Γεν.		<i>acris</i>			<i>brevis</i>	
Δοτ. Αφ.		<i>acri</i>			<i>brevi</i>	
Αιτ.	<i>acrem</i>		<i>acre</i>	<i>brevem</i>		<i>breve</i>

Πληθυντικός				
Ον. Αιτ. Κλ.	acres		, acria	breves brevia
Γεν.		acrium		brevium
Δοτ. Αφαιρ.		acribus		brevibus

	Ενικός			Πληθυντικός	
Ον. Κλ.	ferox	ferox	ferox	ferōces	ferocia
Γεν.		ferōcis		ferocium	
Δοτ. Αφ.		ferōci		ferocibus	
Αιτ.	ferōcem		ferox	ferōces	ferocia

Σημ.: Το επίθετο *celer*, *celeris*, *celere* σχηματίζει τη γενική του πληθυντικού σε *-um*: *celerum*.

3. Η οριστική του ενεργητικού μέλλοντα της α' και β' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + b + συνδ. φωνήεν (i, o, u)
+ βασικές καταλήξεις.

Οριστική του ενεργητικού μέλλοντα

	Α' συζυγία		Β' συζυγία	
α'	amāb-o	amabi-mus	delēb-o	delebi-mus
β'	amābi-s	amabi-tis	delēbi-s	delebi-tis
γ'	amābi-t	amābu-nt	delēbi-t	delēbu-nt

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στο μέλλοντα. Προσοχή στον τονισμό!
Tu argrum ferōcem vide.....	Nos ad retia sede.....
Ille pugillāres adporta.....	Tu amīcam interroga.....
Poēta fortūnam adversam de-
plora.....	Vos de collibus advola.....
Aenēas in Africam navi-
ga.....	Rōmāni pericula propulsa.....
	Leges civitātem contine.....
- Poēta gloriae Vergili stude.....
- II. Lex omnis, aper ferox, rete vacuum: να κλιθούν μαζί.
- III. Δικαιολογήστε το γένος των ουσιαστικών cogitatio και solitūdo.
- IV. Vidēbis... egrāre: να γίνει η σύνταξη της πρότασης.
- V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:

Ο ποιητής θα δει τα αγριογούρουνα να περιπλανιώνται στα βουνά.

Θα απομακρύνουμε (propulso) τους κινδύνους (periculum) με την ανδρεία μας (virtus-ūtis, θ.).

Ο γρουσούζης

Vidisti semel, Oppiāne, tantum
aegrum me: male saepe te vidēbo.

(Μαρτιάλης 8,25)

Μια φορά με είδες, Οππιανέ, κι αυτή ήμουν
άρρωστος: αλίμονό μου αν θα σε βλέπω συχνά!

Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΜΗ

Τον 6ο αιώνα π.Χ. η Ρώμη περιέρχεται στην ετρουσκική κυριαρχία. Οι τελευταίοι βασιλιάδες της, οι Ταρκύνιοι, είναι Ετρούσκοι. Γύρω στα 510 π.Χ. όμως ο Ταρκύνιος ο Υπερήφανος (Tarquinius Superbus) εκδιώκεται από τη Ρώμη και εγκαθιδρύεται η «δημοκρατία» ή, όπως έλεγαν οι Ρωμαίοι, η ελεύθερη πολιτεία (*libera res publica*). Οι Ρωμαίοι δε διατήρησαν την ανάμνηση του ξένου ζυγού, μόνο την ανάμνηση της βασιλείας. Την εκδίωξη του Ταρκυνίου τη συνέδεσαν με την προσβολή που έκανε ο γιος του Σέξτος (Sextus) στη γυναίκα του Ταρκύνιου Κολλατίνου (Tarquinius Collatinus) Λουκρητία, με αποτέλεσμα ο Ιούνιος Βρούτος (Iunius Brutus) να καλέσει το λαό σε εξέγερση. Η στάση της Λουκρητίας προβαλλόταν στη Ρώμη ως υπόδειγμα γυναικείας αρετής (*pudicitia*). επισημαίνουμε ακόμη ότι στην περίοδο της δημοκρατίας οι λέξεις *rex* (βασιλιάς) και *regnum* (βασιλείο) είχαν έντονα αρνητικό περιεχόμενο.

Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus regum, hoc modo imperium perdit*. Filius eius Sextus Tarquinius pudicitiam Lucretiae, uxoris Collatini, laedit*. Maritus et pater et Iunius Brutus eam maestam inveniunt*. Illis femina cum lacrimis iniuriam aperit*. et cultro se ipsam interficit. Brutus ex vulnere dolore magno cultrum extrahit* et delictum punire parat. Populum concitat et Tarquinio imperium adimit*. Liber iam populus Rōmānus duo consules, Iunium Brutum et Tarquinium Collatinum, deligere* constituit*.

Κεφάλι του «Βρούτου»
(3ος αι. π.Χ.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

septimus -a -um ≈
έβδομος⁽¹⁾
atque (σύνδ.) και
rex, rēgis βασιλιάς⁽²⁾
modus -i τρόπος⁽³⁾.
hoc modo (αφαιρ. του
τρόπου) με αυτό τον τρόπο
imperium -ii (i) εξουσία⁽⁴⁾
perdo, 3 χάνω
pudicitia -ae «τιμή»,
αιδημοσύνη, αγνότητα
uxor -ōris (θ.) σύζυγος (η)
laedo, 3 βλάπτω, προσβάλλω
marītus -i σύζυγος (ο)
pater -tris (αρσ.) ≈ πατέ-
ρας
maestus -a -um περίλυ-
πος

invenio, 4 (+ 2 αιτ.) βρίσκω
illis δοτ. πληθ. του ille,
illa, illud εκείνος
fēmina -ae γυναίκα⁽⁵⁾
lacrima -ae ≈ δάκρυ⁽⁶⁾
aperio, 4 (+ αιτ. και δοτ.)
αποκαλύπτω (βλ. το μάθ.
XIV)
culter -tri μαχαίρι
se ipsam τον εαυτό της·
se ipsam interficit
αυτοκτονεί
interficio, 3* σκοτώνω (βλ.
το μάθ. XIV)
vulnus -eris (ουδ.)
τραύμα⁽⁷⁾.
ex vulnere από το τραύμα
dolor -ōris (αρσ.) πόνος,
οδύνη

dolōre αφ. του τρόπου
 extraho, 3 βγάζω
 (τραβώντας)
 delictum -i έγκλημα
 punio, 4 τιμωρώ⁽⁸⁾
 paro, 1 (+απαρ.) ετοιμά-
 ζομαι να
 concito, 1 ξεσηκώνω

adimo, 3 (+ αιτ. και δοτ.
 του προσώπου) αφαιρώ
 iam (επίρρ.) πια
 duo, duae, duo ≈ δύο
 consul -is ύπατος
 deligo, 3 εκλέγω
 constituo, 3 (+ απαρ.)
 αποφασίζω να

Ετυμολογικά: 1. < septem ≈ έπτά 2. > ρήγας· πρβ. rēgīna, rēgius 3.
 πρβ. μόδα, μοντέλο << ιτ. 4. impereo· ιμπεριαλισμός << γαλλ. 5. θη-λυκός,
 θη-λάζω, fi-lius 6. < δάκρυ-μα 7. ουλή 8. ποινή ≥ roena

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της δ' συζυγίας (θέμ.
 audi-) σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + βασικές καταλήξεις

Η οριστική του ενεργητικού ενεστώτα της γ' συζυγίας (θέμ.
 leg-) σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + συνδ. φων. + βασικές καταλήξεις

Γ' συζυγία		Δ' συζυγία		
α'	leg-o	legi-mus	audi-o	audī-mus
β'	legi-s	legi-tis	audi-s	audī-tis
γ'	legi-t	legu-nt	audi-t	audi-unt

2. Τα **απαρέμφατα του ενεργητικού ενεστώτα** σχηματίζονται ως εξής:

audī-re (δ' συζ.): ενεστωτικό θέμα + κατάληξη -re

lege-re (γ' συζ.): ενεστωτικό θέμα + συνδ. φων. + κατάληξη -re

Η γ' συζυγία έχει βραχύχρονο συνδετ. φωνήεν (legē-re) και η δ' μακρόχρονο θεματικό φωνήεν (audī-re). Προσοχή λοιπόν στον τονισμό: *légimus, légitis, αλλά audīmus, audītis.*

3. Ο **παρατατικός της γ' και δ' συζυγίας** σχηματίζεται όπως και της α' και β' συζυγίας, με τη διαφορά ότι παρεμβάλλεται το φωνήεν -ē- ανάμεσα στο ενεστωτικό θέμα και στο πρόσφυμα -ba-: *legē-bam, audiē-bam.*

4. Η **δεικτ. αντων.** *hic haec hoc* δηλώνει πρόσωπο ή πράγμα κοντινό (τοπικά ή χρονικά) σε αυτόν που μιλάει (= οὗτος)· η **δεικτική αντωνυμία** *ille illa illud* δηλώνει πρόσωπο ή πράγμα απομακρυσμένο (= ἐκεῖνος). Η *hic* μπορεί να αναφέρεται και στα επόμενα (*hoc modo perdit· πρβ. τάδε λέγει*). Για την κλίση της βλ. τη Γραμματική. Η **δεικτική αντωνυμία** *ipse ipsa ipsum* χρησιμοποιείται ως **οριστική** = αυτός ο ίδιος· π.χ. *ipse pater* (αὐτός ὁ πατήρ). Η έννοια αυτή της επιτρέπει να ενισχύει και άλλες αντωνυμίες π.χ. *ego ipse* (εγώ ο ίδιος), *hic ipse, se ipsum* κτλ. Για την κλίση της βλ. τη Γραμματική.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στον ενεστώτα. Προσοχή στον τονισμό!

Vos imperium perd.....
 Nos legātos inveni.....
 Ego delictum puni.....
 Rōmāni Tarquinio imperium adim.....
 Rōmāni consules delig.....
 Vos cultrum extrah.....

II. Να συμπληρωθούν οι απαρεμφατικοί τύποι στις παρακάτω προτάσεις και να χαρακτηριστούν τα απαρέμφατα (τελικά-ειδικά):

Miles cultrum..... debet (extraho)
 Brutus populum iubet Tarquiniō imperium..... (adimō)
 Hostes ad castra..... audio (advenio, 4 φτάνω)
 Libertātem..... possumus (restituo, 3 αποκαθιστώ)

III. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων στην άσκηση I με το ρήμα στον παρατατικό. Προσοχή στον τονισμό!

IV. Να τοποθετηθεί ο σωστός τύπος της αντωνυμίας ipse δίπλα στην προσωπική αντωνυμία π.χ.: se interficit = se *ipsum* (*ip-sam*) interficit.

me	amo	nos	amāmus
te	amas	vos	amātis
se	amat	se	amant

V. Hic modus, illud delictum: να κλιθούν μαζί.

VI. Να μεταφραστούν οι παρακάτω προτάσεις στα λατινικά:

Οι Ρωμαίοι αποφασίζουν να εκλέξουν δυο υπάτους.

Ο Βρούτος αποκαλύπτει στο λαό την προσβολή (iniuria-ae) και τιμωρεί το βασιλιά.

Στίχοι που δεν τους διαβάζουν είναι ανύπαρκτοι

Versiculos in me narrātur scribere Cinna.

Non scribit, cūius carmina nemo legit.

(Μαρτιάλης, 3,9)

Λένε πως ο Κίννας γράφει στίχους εναντίον μου:

Οποιανού όμως τα ποιήματα δε διαβάζονται,
 αυτός είναι σα να μη γράφει.

Η ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑ

Στο πρώτο βιβλίο της «Αινειάδας» του Βιργιλίου ο Δίας (Jupiter) καθιστά τη θυγατέρα του Αφροδίτη (Venus) που εκφράζει την αγανάκτησή της για τον αδιάκοπο κατατρεγμό του γιου της Αινεία από την Ήρα (Juno). Ο Δίας τη διαβεβαιώνει ότι το πεπρωμένο του Αινεία είναι να κατακτήσει και να εκπολιτίσει την Ιταλία. Ο γιος του Ίουλος (Iūlus ή Ascanius) θα κτίσει την Alba Longa. Τριακόσια χρόνια αργότερα, από τον Άρη και την ιέρεια Ρέα Σίλβια (Ilia) θα γεννηθούν οι δίδυμοι Ρώμος (Remus) και Ρωμύλος (Rōmulus), που θα τραφούν από το γάλα της θρυλικής λύκαινας. Ο Ρωμύλος θα κτίσει τη Ρώμη και θα δώσει το όνομά του στους Ρωμαίους. Ο απόγονός του Καίσαρας Αύγουστος θα κλείσει τις πύλες του ναού του Ιανού –σημάδι πως τέλειωσαν οι πόλεμοι– και θα επαναφέρει τη χρυσή εποχή του Κρόνου. Ο Αινείας και ο Αύγουστος είναι προορισμένοι από τη μοίρα (fatum) να αποθωθούν. Η πεποίθηση ότι η ιστορική πορεία της Ρώμης ήταν προαποφασισμένη ήταν βαθιά εδραιωμένη στους Ρωμαίους και προβάλλεται ιδιαίτερα από τη λογοτεχνία των χρόνων του Αυγούστου.

Aenēas bellum ingens geret* in Italiā. Populos ferōces contundet*, mores eis impōnet* et moenia condet*. Tu Aenēam ad caelum feres*. Postea Iūlus, Aenēae filius, regnum ab Lavinio transferet* et Albam Longam muniet*. Post trecentos annos Ilia duos filios, Rōmulum et Remum, pariet*, quos lupa nutriet*. Rōmulus moenia Martia condet* Romanosque de suo nomine appellābit. Rōmānis imperium sine fine erit*. Caesar Augustus, ab Iūlo ortus, Belli portas claudet* et Saturnium regnum restituet*. Hunc tu, ut Aenēam, in caelo accipies*.

*Ανάγλυφη παράσταση με τον Αύγουστο και την Αφροδίτη·
από την Ara Pietatis στη Ρώμη (43 μ.Χ.)*

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ingens -ntis πελώριος, φοβερός
gero, 3 διεξάγω, κάνω
contundo, 3 συντριβίω
mores -um ήθη, θεσμοί
imp̄rōno, 3 (+ αιτ. και δοτ.) επιβάλλω
moenia -ium (μόνο πληθ.) τείχη⁽¹⁾ (πόλεις)
condo, 3 κτίζω
caelum -i ουρανός⁽²⁾
fero, 3 ≈ φέρνω
ad caelum fero αποθεώνω
postea (επίρρ.) μετά
regnum -i βασίλειο⁽³⁾.
Lavinium -ii (i) το Λαβίνιο, πόλη στο Λάτιο
transfero, 3 ≈ μεταφέρω
Alba Longa η Άλβα Λόγγα
munio, 4, οχυρώνω⁽⁴⁾
post (προθ. + αιτ.) μετά
trecenti -ae -a ≈ τριακόσιοι
pario, 3* (βλ. το μάθ. XIV) γεννώ

lupa -ae ≈ λύκαινα
nutrio, 4 (ανα)τρέφω
Martius -a -um του (θεού) Άρη

moenia Martia τα τείχη του Άρη, δηλ. της Ρώμης (ο Άρης ήταν πατέρας του Ρώμου και του Ρωμούλου)
nomen -inis (ουδ.) ≈ όνομα· **de suo nomine** από το όνομά του
appello, 1 ονομάζω
Rōmānis δοτ. κτητ.
finis, -is (αρσ.) τέλος⁽⁵⁾
ortus καταγόμενος, απόγονος
ab Iūlo (εμπρ. αφ. της καταγωγής) από τον Ίουλο
porta -ae πύλη⁽⁶⁾
claudio, 3 ≈ κλείνω
Saturnius -ia -ium του Κρόνου· (Saturnus -i ο Κρόνος)
Saturnium regnum η βασιλεία του Κρόνου, ο χρυσός αιώνας της ανθρωπότητας σύμφωνα με την ελληνική και ρωμαϊκή αντίληψη.
restituo, 3, αποκαθιστώ, ξαναφέρνω
accipio, 3* (βλ. το μάθ. XIV) (υπο)δέχομαι

Ετυμολογικά: 1. ά-μυνα 2. πρβ. σιελ << γαλλ. 3. rēgīna, rex 4. moenia 5. finālis = τελικός· πρβ. φινάλε << ιτ. 6. > πόρτα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η οριστική του ενεργητικού μέλλοντα της γ' και δ' συζυγίας σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτικό θέμα + χαρακτηρ. φωνήεν + βασικές καταλήξεις

Το χαρακτηριστικό φωνήεν είναι το -ē- για όλα τα πρόσωπα εκτός από το α' ενικό. Ο μέλλοντας του sum έχει ως χαρακτηριστικό φωνήεν το -ī- (ο, υ):

Γ' συζυγία	Δ' συζυγία	Sum
lega-m lege-s lege-t legē-mus legē-tis lege-nt	audia-m audie-s audie-t audiē-mus audiē-tis audie-nt	er-o < *eso (ρωτα- eri-s κισμός) eri-t eri-mus eri-tis eru-nt

2. **Κλίση του fero.** Το fero (θεμ. fer-) παρουσιάζει τύπους θεματικούς αλλά και αθέματους. Το θεματικό φωνήεν απουσιάζει πριν από καταλήξεις που αρχίζουν από s, t και r. (βλ. και το Επίμ. για τα ρήματα)

ΟΡΙΣΤΙΚΗ

Ενεστώτας	Παρατατικός	Μέλλοντας	Απαρέμφατο
fer-o fer-s	ferēba-m ferēba-s	fera-m fere-s	fer-re

fer-t	ferēba-t	fere-t	
feri-mus	ferēbā-mus	ferē-mus	
fer-tis	ferēbā-tis	ferē-tis	
feru-nt	ferēba-nt	fere-nt	

3. Οι προθέσεις ως πρώτο συνθετικό ενός ρήματος (ή ονόματος) παθαίνουν φωνητικές αλλοιώσεις ανάλογα με το φθόγγο που ακολουθεί. Η cum π.χ. (com-, compello) εμφανίζεται με τη μορφή con- (contundo), co- (cooptō). Ιδιαίτερα συχνή είναι η περίπτωση της αφομοίωσης π.χ. imprōno < in-prōno, accipio < ad-cario, arripinquo < ad-ripinquo κτλ. (πρβ. ἐμμένω, συμπλέω κτλ.). Η ύπαρξη διπλών παράλληλων τύπων είναι συνηθισμένο φαινόμενο: π.χ. conloco και colloco, conlaudo και collaudo, adfero και affero κτλ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. Να συμπληρωθούν τα κενά των καταλήξεων με το ρήμα στον απλό μέλλοντα. Προσοχή στον τονισμό!
 Ego bellum ger..... Nos populos ferōces contund.....
 Rōmāni eis mores imprōn.....
 Tu Albam Longam muni.....
 Iliae(δοτ.) duo filii er..... Ego portam claud.....
 Tu regnum restitu..... Jupiter Aenēam in caelo accipi.....
- II. Να συμπληρωθούν οι καταλήξεις των fero και transfero:
 Iūlus regnum transfer..... debet. Poēta iniuriam non fer.....
 (παρατ.). Caesar in Celtibēriam (κεντρ. Ισπανία) bellum transfer.....
 (ενεστ.). Nos castra in eum locum transfer..... (ενεστ.).
- III. Bellum ingens, populus ferox να κλιθούν μαζί.
- IV. Να συνταχθούν οι προτάσεις: mores eis imprōnet; Rōmānis imperium sine fine erit.

V. Aep̄am και Aep̄an: ποια από τις δύο καταλήξεις έχει ελληνική προέλευση;

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις (βλ. το Λεξ. του μαθ. ΙΧ):

Ο Βρούτος θα ξεσηκώσει το λαό και θα αφαιρέσει την εξουσία από τον Ταρκύνιο.

Οι Ρωμαίοι θα αποφασίσουν να εκλέξουν δυο υπάτους.

Πέθανε πρώτα και βλέπουμε!

Herēdem tibi me, Catulle, . dicis.

non credam, nisi legero, Catulle.

(Μαρτιάλης 12,73)

Λες πως θα σε κληρονομήσω, Κάτουλλε.

Αν δεν το δω γραφτό¹, δε σε πιστεύω.

1. ενν. στη διαθήκη σου.